

**METODY
I TECHNIKI**
badań pedagogicznych

METODY I TECHNIKI BADAŃ PEDAGOGICZNYCH

MIECZYŚLAW ŁOBOCKI

METODY I TECHNIKI
BADAŃ PEDAGOGICZNYCH

The logo for 'impuls' features a stylized, curved line above the lowercase word 'impuls'.

KRAKÓW 2011

© Copyright by Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2000

Redakcja wydawnicza:
Wojciech Śliwerski

Korekta:
Danuta Waląg

Projekt okładki:
Ewa Beniak-Haremska

241974

ISBN 978-83-7587-590-4

Oficyna Wydawnicza „Impuls”
30-619 Kraków, ul. Turniejowa 59/5
tel. (12) 422-41-80, fax (12) 422-59-47
www.impulsoficyna.com.pl, e-mail: impuls@impulsoficyna.com.pl
Wydanie XI, Kraków 2011

Druk i oprawa: OSDW Azymut Sp. z o.o.

AVC. 2018/442.1K

SPIS TREŚCI

WSTĘP	9
ROZDZIAŁ I	
Z ZAGADNIEŃ METODOLOGII BADAŃ PEDAGOGICZNYCH	13
1. Metodologia badań pedagogicznych jako nauka	15
2. Pluralistyczne podejście w badaniach pedagogicznych	18
3. Problemy badawcze i kryteria ich poprawności	23
4. Pojęcie, klasyfikacja oraz cechy metod i technik badawczych	28
5. Zmienne i wskaźniki w badaniach pedagogicznych	33
6. Etapy badań pedagogicznych	38
ROZDZIAŁ II	
OBSERWACJA	45
1. Pojęcie obserwacji i jej klasyfikacja	47
2. Warunki i zalety poprawnej obserwacji	53
3. Przedmiot obserwacji	57
4. Techniki obserwacji standaryzowanej	60
5. Techniki obserwacji niestandaryzowanej	65
6. Gromadzenie, opracowywanie i interpretacja danych z obserwacji	69
7. Granice poznawcze obserwacji	75
ROZDZIAŁ III	
METODA SZACOWANIA (SKALE OCEN)	81
1. Ogólna charakterystyka metody szacowania	83
2. Rodzaje skal ocen	86
3. Konstruowanie skal ocen	91
4. Błędy popełniane przy ocenianiu	97
5. Źródła błędów w ocenie	100
6. Sposoby zapobiegania błędom w ocenie	102

ROZDZIAŁ IV

EKSPERYMENT PEDAGOGICZNY	107
1. Określenie eksperymentu pedagogicznego	110
2. Techniki eksperymentalne	113
3. Użyteczność badań eksperymentalnych	120
4. Zastrzeżenia wobec badań eksperymentalnych	124
5. Błędy w badaniach eksperymentalnych	127
6. Przykład eksperymentu pedagogicznego	132
7. Badania quasi-eksperymentalne	136

ROZDZIAŁ V

TESTY OSIĄGNIĘĆ SZKOLNYCH	143
1. Określenie testów osiągnięć szkolnych	145
2. Rodzaje testów osiągnięć szkolnych	147
3. Cechy testów osiągnięć szkolnych	149
4. Przegląd zadań testowych	154
5. Zasady i warunki układania zadań testowych	161
6. Ilościowa analiza zadań testowych	166
7. Użyteczność i ograniczenia testów osiągnięć szkolnych	170

ROZDZIAŁ VI

METODA SOCJOMETRYCZNA	175
1. Charakterystyka metody socjometrycznej	177
2. Klasyczna technika socjometryczna	181
a. Kryteria socjometryczne i ich wykorzystanie w badaniach	182
b. Sporządzanie tabeli socjometrycznej	187
c. Graficzne przedstawienie materiału socjometrycznego	190
d. Ilościowe opracowanie danych socjometrycznych	198
3. Nietypowe techniki socjometryczne	203
4. Ograniczenia poznawcze metody socjometrycznej	211

ROZDZIAŁ VII

ANALIZA DOKUMENTÓW	213
1. Rozumienie analizy dokumentów	215
2. Rodzaje dokumentów	217
3. Autentyczność dokumentów i wiarygodność informatora	221
4. Przegląd technik analizy dokumentów	225
5. Analiza wypracowań i dzienników	230

6. Analiza rysunków	235
7. Mocne i słabe strony analizy dokumentów	239
ROZDZIAŁ VIII	
METODA SONDAŻU	245
1. Określenie metody sondażu	247
2. Wymagania stawiane metodzie sondażu	249
3. Rodzaje pytań sondażowych (kwestionariuszowych)	254
4. Techniki metody sondażu	261
a. Techniki sondażu z zastosowaniem ankiety	261
b. Techniki sondażu z zastosowaniem wywiadu	264
5. Źródła błędów w badaniach sondażowych	270
ROZDZIAŁ IX	
METODA DIALOGOWA (ROZMOWA)	275
1. Charakterystyka metody dialogowej	277
2. Warunki poprawności metody dialogowej	280
3. Techniki metody dialogowej	284
4. Utrwalanie przebiegu prowadzonej rozmowy	288
5. Błędy w stosowaniu metody dialogowej	291
ROZDZIAŁ X	
METODA BIOGRAFICZNA	297
1. Opis metody biograficznej	299
2. Z historii metody biograficznej	301
3. Odmiany metody biograficznej	303
a. Metoda monograficzna	303
b. Metoda pojedynczych przypadków	309
4. Zalety i wady metody biograficznej	314
ZAKOŃCZENIE	317
BIBLIOGRAFIA	321

WSTĘP

Książka niniejsza jest próbą przedstawienia najczęściej stosowanych wspólnie metod i technik w badaniach pedagogicznych. Każda z nich poddana jest bardziej lub mniej szczegółowej charakterystyce łącznie z przypisywaną jej wartością poznawczą, w tym zarówno przysługującymi jej zaletami, jak i niedomaganiom pod względem metodologicznym. Szeroko omawia się warunki, od spełnienia których uzależnia się poprawne zastosowanie poszczególnych metod i technik badawczych. Niemalą wagę przywiązuje się także do przedmiotu badań, a ściślej mówiąc problemów badawczych, jakie zamierza się rozwiązać z ich pomocą.

Przyjęty w książce podział metod i technik badań pedagogicznych jest umowny. Odbiega niekiedy od podziału proponowanego dotychczas w pedagogice. Tak np. sposoby odwoływania się do ankiet i wywiadów nazywa się tu technikami, a nie metodami, jak zwykle się to na ogół czynić do tej pory. Techniki te podporządkowuje się metodzie sondażu. Natomiast metodę monograficzną i metodę indywidualnych przypadków traktuje się jako dwie różne odmiany metody biograficznej. *De facto* stanowią one podporządkowane jej techniki badawcze. Ale nie nazywa się je w ten sposób, czyli nadal nadaje się im nazwę metod, by pozostać w zgodzie z istniejącym i utartym dotąd nazewnictwem, jakie bywa w powszechnym niemal użyciu zwłaszcza przez przedstawicieli pedagogiki społecznej. Z podobnych powodów nie mówi się o technikach badawczych w przypadku metody szacowania i testów osiągnięć szkolnych. Funkcję technik badawczych w odniesieniu do metody szacowania pełnią skale ocen, a w odniesieniu do wspomnianych testów różnego rodzaju testy osiągnięć szkolnych.

Z pewnością nieporadnie brzmi nazywanie rozmowy metodą dialogową. Nazwa ta jednak – jak można przypuszczać – dobrze współbrzmi z nazewnictwem takich metod, jak metoda socjometryczna, metoda sondażu, metoda biograficzna czy metoda monograficzna. Potraktowana została jako samodzielna metoda badań pedagogicznych szczególnie w tym celu, by podkreślić jej dużą na ogół użyteczność w tego rodzaju badaniach. Przynosi ona niewątpliwe usługi zwłaszcza wtedy, kiedy posługuje się nią osoba o starannym przygotowaniu metodologicznym i szczególnych umiejętnościach nawiązywania bliskiego kontaktu z badanymi.

Zdaję sobie sprawę, że sama znajomość poszczególnych metod i technik badawczych bez gruntownej wiedzy metodologicznej jest niewystarczająca, a nawet niebezpieczna. Może bowiem wpłynąć na rutynowe czy stereotypowe i mało twórcze ich zastosowanie, tj. w sposób bezkrytyczny i niedostatecznie pogłębiony. Dlatego nieodzownym warunkiem poprawnego wykorzystania opisanych tu metod i technik badań pedagogicznych jest możliwie rzetelna wiedza na temat szeroko pojętej problematyki metodologicznej. Jest ona dostępna w różnych opracowaniach dotyczących metodologii tego rodzaju badań (por. A. Góralski, 1994; J. Gnitecki, 1993, 1996; A. Janowski, 1985; M. Łobocki, 1999; H. Muszyński, 1967, 1970; T. Pilch, 1995; Z. Zaborowski, 1973; W. P. Zaczyński, 1995). Pomocne w jej lepszym rozumieniu mogą okazać się także opracowania z zakresu metodologii badań psychologicznych i socjologicznych (por. J. Brzeziński, 1999; S. Nowak, 1985).

W obecnym opracowaniu pobieżnemu przynajmniej zapoznaniu się z niektórymi problemami metodologicznymi badań pedagogicznych służy pierwszy rozdział. Zwraca się w nim uwagę m.in. na potrzebę pluralistycznego podejścia w tego typu badaniach, tzn. uwzględniania zarówno opcji zorientowanej na badania ilościowe, jak i jakościowe. Podkreśla się również konieczność w miarę precyzyjnego formułowania problemów badawczych i hipotez roboczych, jak i ustalania zmiennych i ich wskaźników w badaniach pedagogicznych. Dokonuje się także klasyfikacji badań obecnie stosowanych w pedagogice i zarysowuje ich poszczególne etapy.

Pomija się natomiast bliższe omówienie np. osobowego i celowego doboru osób badanych oraz moralnych aspektów badań pedagogicznych. Czyni się tak nie z powodu niedoceniań tego rodzaju problemów metodologicznych, lecz głównie dlatego, by rozdział, w którym się je omawia, nie przerastał zbyt objętościowo pozostałych rozdziałów książki. Rozdziały te dotyczą kolejno obserwacji (rozd. II), metody szacowania (rozd. III), eksperymentu pedagogicznego (rozd. IV), testów osiągnięć szkolnych (rozd. V), metody socjometrycznej (rozd. VI), analizy dokumentów (rozd. VII), metody sondażu (rozd. VIII), metody dialogowej (rozd. IX) i metody biograficznej (rozd. X). Spośród nich szczególnie rozdziały II, V, VI i VII nawiązują do rozdziałów na podobny temat, zamieszczonych we wcześniej napisanej przeze mnie książce pt. *Metody badań pedagogicznych* (1984). Rozdziały te w obecnej ich wersji zostały znacznie zmienione i poszerzone z uwzględnieniem nowszej literatury przedmiotu.

Niniejsza książka adresowana jest szczególnie do studentów pedagogiki i młodszych pracowników naukowo-dydaktycznych, podejmujących prace badawcze dotyczące szeroko rozumianej problematyki pedagogicznej. Może okazać się użyteczna w pisaniu zarówno prac dyplomowych i magisterskich, jak również rozpraw doktorskich i habilitacyjnych. Z pewnością będzie też pomocna dla studentów, którzy uczęszczają na wykłady, konwersatoria i ćwiczenia z metodologii

badan pedagogicznych, a zwlaszcza z metod i technik badawczych stosowanych na gruncie pedagogiki.

Z ksiazki mozna korzystac wybiorczo, jezeli kogos interesuje jakaś konkretna metoda czy technika badan pedagogicznych. Nalezny jednak pamietac, by zapoznac sie blizej z ogolnymi problemami metodologicznymi badan pedagogicznych. W tym celu warto z pewnoscia przyblizyc sobie najpierw tresci zawarte w pierwszym rozdziale tej publikacji. Mogu one stanowic bowiem wazne przypomnienie niektorych wymagan, niezbednych dla poprawnego metodologicznie zastosowania kazdej z przedstawionych w pozostalych rozdzialach metod i technik badawczych. Oczywiscie wskazane bylyby takze siegnac po wspomniane wczesniej opracowania na temat zagadnień metodologicznych badan na uzytek pedagogiki.

Mieczysław Łobocki
Lublin, czerwiec 2000